

Починок Н. В. До питання фінансування інвестицій на оновлення основних фондів / Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Тернопіль: Принтер-інформ, 2005. – С.325-331.

Починок Н.В., викладач кафедри економіки і управління інвестиціями, ТДЕУ

До питання фінансування інвестицій на оновлення основних фондів

Розглядаються питання формування фінансових ресурсів на створення та оновлення основних фондів за рахунок власних та залучених зі сторони джерел. Надано рекомендації щодо удосконалення інвестиційної політики підприємств на здійснення капітальних вкладень.

Інвестиційна діяльність підприємств (організацій) безпосередньо залежить від наявності фінансових ресурсів, формування й використання яких визначає розвиток підприємств, галузей і сфер економіки, розширює можливості для збільшення внеску у розвиток країни. Ця діяльність підприємств починається із формування фінансових ресурсів, які створюють передумови для стабільного процесу виробництва та його постійного розширення, а інвестиції виступають у ньому головним економічним інструментом.

Сьогодні в Україні спостерігається тенденція зниження обсягу інвестицій в реальний сектор економіки. Значне зменшення капітальних вкладень не тільки консервує технологічну відсталість виробництва, але й доводить до повного фізичного зносу обладнання. Основні виробничі фонди зношенні більше чим на 50%, переважна частина обладнання не відповідає сучасним вимогам [2]. Спостерігається тенденція до різкого скорочення процесів оновлення основних фондів. Звідси постає проблема необхідності активізації інвестиційної діяльності за рахунок всіх джерел, особливо власних і її реструктуризації на макро- та мікрорівнях.

Відомо, що в період командно-адміністративної системи управління інвестиційні рішення приймалися центральними плановими органами.

Єдиним інвестором виступала держава і вся система інвестування була заснована на централізації так званих капітальних вкладень в народне господарство. Здійснення заощаджень в інвестиційних цілях покладалось на підприємства, однак за асигнування фінансових ресурсів завжди відповідали центральні органи. Рішення про здійснення інвестицій приймалися з ціллю створення додаткових робочих місць, піднесення рівня регіональної та галузевої спеціалізації і т.д.

Варто зазначити, що радянські економісти переважно оцінювали роботу підприємств не за якісними характеристиками (доходи, прибуток, швидкість обігу коштів), а за кількісними ознаками. Особливою увагою користувався показник забезпеченості основними фондами. Це зобов'язувало держпідприємства нарощувати капітальні вкладення.

Отже, коли підприємство будувалося, і з держбюджету виділялися кошти на закупівлю відповідних основних фондів, зазвичай передбачалося, що працююче підприємство не може знижувати питому вагу таких фондів у складі своїх активів. Відтак поставало питання про те, яким чином компенсувати процес постійного старіння і здешевлення машин, обладнання, будівель та споруд.

Ця проблема була вирішена відокремленням амортизаційного фонду як самостійного джерела інвестиційних ресурсів, який збільшувався пропорційно зношеності обладнання, та одночасно на ту ж суму зменшувався розмір статутного фонду. Коли зношені основні засоби списувались - на їхнє місце мали надходити нові, на вартість яких знову збільшувався статутний фонд. Вважалося, що кошти амортизаційного фонду є джерелом для відновлення основних засобів.

Насправді ж в звітності одна і та ж сума переміщувалася з однієї пасивної статті балансу на іншу, в результаті чого жодного зростання активів не відбувалося.

Така методика бухгалтерського обліку формування інвестиційних ресурсів до 2000 року існувала і в Україні для підприємств державної форми

власності. Проте із введенням в дію національних стандартів обліку на засадах міжнародних, ця схема була відмінена. Відповідно до Положень амортизація є елементом витрат операційної діяльності підприємства і показує в звітності яка частина первинної вартості основних засобів вже віднесена до витрат (собівартості).

Разом з тим, ряд прийнятих згодом нормативно-правових актів дещо суперечили національним стандартам обліку. Так, в Указі Президента від 7 березня 2001 року № 169/2001 відзначено, що економічна роль амортизації полягає у фактичному відшкодуванні діючих основних фондів; відповідні амортизаційні відрахування (економічна амортизація) відображають реальне знецінення основного капіталу в процесі виробництва та надання послуг і відносяться на витрати діяльності суб'єктів господарювання. В свою чергу в Законі України „Про інвестиційну діяльність” сказано, що інвестиційна діяльність може здійснюватись за рахунок власних фінансових ресурсів інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха, грошові нагромадження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо) [4].

Ще одне призначення амортизації наведено у Господарському кодексі, десята стаття якого передбачає, що амортизаційна політика може забезпечити процес простого відтворення основних виробничих і невиробничих фондів переважно на якісно новій техніко-технологічній основі. Стаття 75 цього ж Господарського кодексу знову вимагає від держпідприємств формування амортизаційного фонду „за рахунок прибутку (доходу)” [1].

Отже, держпідприємствам законом передбачено спрямувати частину своїх витрат в фонди „відтворення” (профінансувати нові витрати старими). Проте об'єктивність фінансової звітності не зруйнувалась, завдяки наявності принципу превалювання економічної суті над юридичною формою, зафіксованого в Законі України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”.

Наказом Міністерства фінансів від 12 грудня 2003 року до Плану рахунків було внесено новий забалансовий рахунок „Амортизаційні відрахування”. На цьому рахунку всі підприємства країни відтепер мають відображати суми амортизації, які використовуються на капітальні інвестиції. Крім того, до форми обов’язкової фінансової звітності Мінфіном було додано розділ, де має фіксуватися інформація про використання амортизаційних відрахувань. Причому показник „використання амортизаційних відрахувань” визначається „виходячи з вартості капітальних інвестицій” (крім тих, що здійснені за рахунок бюджетних, цільових асигнувань та внесків засновників). Це означає, що всі підприємства здійснюють капітальні інвестиції в першу чергу за рахунок амортизації, з чим важко погодитися.

Варто зазначити, що проти визнання амортизації як способу відновлення зношених об’єктів основних засобів неодноразово висловлювався професор Палій В.Ф.. Він визначив амортизаційні відрахування як спосіб повернення капіталу, затраченого власниками на створення чи придбання об’єктів, що амортизуються [8, с.5].

Слід погодитися з професором Сопком В.В., який стверджує, що такі бухгалтерські (а водночас і економічні) поняття як „знос” та „амортизація” не мають правового характеру і не є об’єктами бухгалтерського обліку за характером пасиву балансу [9, с.26].

Чимало вчених вважають, що фінансовими ресурсами у забезпеченні інвестиційної діяльності підприємств є всі складові власного капіталу, у тому числі акціонерний і додатковий капітал, нерозподілений прибуток.

Таке твердження має право на існування, оскільки всі згадані складові є джерелом активів підприємства, відображають суму зобов’язань перед інвесторами та засновниками, внесені і використовуються на підприємстві з метою додаткового нагромадження прибутку та розширення виробництва.

Однак, в якій частині новостворені активи (майно) підприємства профінансовані за рахунок статутного капіталу і під яку потрібно створити

спеціальні фонди за рахунок чистого прибутку, на практиці встановити досить важко. Зважаючи на це, підприємствам для створення джерела формування капітальних інвестицій на реновацію матеріальних і нематеріальних необоротних активів доцільно було б створювати відповідний резерв за рахунок нерозподіленого прибутку, виходячи з індивідуальних потреб і можливостей. Створення таких резервів відповідатиме принципу бухгалтерського обліку – обачності і забезпечить приріст капітальних вкладень.

Ще одним джерелом формування власних фінансових ресурсів на сьогодні є цільові надходження та цільове фінансування для підприємств будівельного комплексу за рахунок пайової участі у будівництві житла фізичних та юридичних осіб. При побудові балансу за П(С)БО 2 дана стаття є складовою другого розділу пасиву „Забезпечення наступних витрат і платежів”. Варто погодитися з професором Крупкою Я.Д., який вважає, що така структура пасиву дещо суперечить загальноприйнятим основам побудови балансової моделі з позиції власності через нечітке розмежування власного і залученого зі сторони капіталу [7, с.231], оскільки цільове фінансування за рахунок пайової участі надається на безповоротній основі і тому є власністю підприємства.

Слід зазначити, що в умовах інвестиційної кризи українським підприємствам необхідно максимально задіяти, крім власних, залучені зі сторони основні інвестиційні канали, що формуються ринковою економікою країни: фінансові ресурси комерційних банків та інших фінансових посередників, державні інвестиції, тимчасово вільні фінансові ресурси інших підприємств, іноземні інвестиції тощо.

Враховуючи те, що вартість матеріальних і нематеріальних необоротних активів є значною, їх придбання за рахунок залучених зі сторони джерел може здійснюватися лише у вигляді довготермінових кредитів банку і окремих інститутів небанківського типу на тривалий строк (від 5 років і більше). Строк інвестиційного кредиту прив'язаний до строку

окупності інвестиційного проекту. Зважаючи на це, в більшості країн для банків, що надають інвестиційні кредити передбачені значні податкові дотації. Таке „капітальне фінансування”, як правило, забезпечується правом на здійснення кредитором контролю над придбаним активом у випадку неплатежу.

Альтернативою придбанню матеріальних і нематеріальних необоротних активів може стати їх оренда. Майже будь-який актив може бути орендованим, а його придбання в оренду фактично фінансується так само, як і за рахунок кредиту. Виходячи з цього, окремі підприємства надають перевагу оренді активів з тривалим строком служби, особливо при наявності наступних обставин: забезпечується експлуатаційне обслуговування та інші послуги, можна фінансувати 100% витрат на придбання активів, в тому числі на їх встановлення, строки можуть бути більш тривалими і більш гнучкими, чим при інших видах фінансування, виплати з прибутку орендних платежів, що оподатковуються можуть бути вищими, ніж виплати амортизації у випадку придбання активів в повну власність.

Варто зазначити, що однією із сучасних форм орендних відносин є операційний та фінансовий лізинг. З метою придбання активів з тривалим строком експлуатації підприємствам доцільно скористатися останнім. При фінансовому лізингу майно надається в оренду на строк, рівний або наближений нормативному. Майно надається в оренду один раз і після закінчення виплат переходить у власність лізингоодержувача. Однак в зарубіжній практиці число договорів операційного лізингу перевищує в десятки раз число договорів фінансового, а у вартісному вимірі останній становить 60-70% загального обсягу лізингових операцій [5, с.30]. Це зумовлено тим, що при фінансовому лізингу договір укладається на повну вартість, оскільки він дозволяє розширити виробництво.

Тенденції розвитку інвестиційного процесу в світовій економіці вказують на високу перспективність лізингу, як форми обігу ресурсів виробництва.

Проведений аналіз фінансування інвестицій на створення та оновлення основних фондів свідчить про те, що сьогодні підприємства України потребують цілеспрямованої політики стимулювання на здійснення вкладень в реальний сектор економіки. Перспективними інвестиційними каналами повинні стати власні (нерозподілений прибуток, акціонерний і додатковий капітал) та залучені зі сторони (фінансові ресурси комерційних банків та інших фінансових посередників, державні інвестиції, тимчасово вільні фінансові ресурси інших підприємств, іноземні інвестиції тощо) джерела їх формування.

Література:

1. Господарський кодекс України, прийнятий ВРУ від 16.01.2003р. №436-IV (зі змінами і доповненнями).
2. Державний комітет статистики України. Статистичний збірник „Основні засоби в Україні”. – К., - 2003. – 420с.
3. Закон України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999р. №996 (зі змінами і доповненнями).
4. Закон України „Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991р. №1560-XII (зі змінами і доповненнями).
5. Захарченко А.И. Проблемы планирования инвестиционной деятельности предприятий. // Инвестиції: практика та досвід. – 2005. - №8. – С.27-34.
6. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку, затверджена Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999р. №291. // Все про бухгалтерський облік. – 2003. - №17.
7. Крупка Я.Д. Облік інвестицій. Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 302с.

8. Палий В.Ф., Соколов Я.В. АСУ и проблемы теории бухгалтерского учета. – М.: Финансы и статистика, 1981. – 224с.
9. Сопко В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу. – К.: КНЕУ, 2000. – 448с.
10. Шабалев В.А., Федулова Е.А., Кошкин А.В. Лизинг: основы теории и практики. – М.: Кнорус. – 2004. – 192с.